

Indiánská identifikace jako politický nástroj?

Aztlán a bronzová rasa v procesu politizace mexické diaspory v USA

Kateřina Březinová
Metropolitní univerzita Praha

katerina.brezinova@mup.cz
<https://orcid.org/0000-0002-1421-913X>

INDIGENOUS IDENTIFICATION AS A POLITICAL TOOL? AZTLÁN AND THE BRONZE RACE IN THE PROCESS OF POLITICIZATION OF THE MEXICAN DIASPORA IN THE USA

The paper explores the use of ethnicity as a strategic tool in the politicization of the Mexican diaspora in the United States of America in the late 1960s and early 1970s. Referring to the example of the 1969 founding manifesto entitled “The Spiritual Plan of Aztlán” (El Plan Espiritual de Aztlán), it pays attention to the ways in which a section of the Mexican diaspora in the United States — Chicanos — came to identify themselves with the indigenous peoples of the United States and Mexico in the construction of their new collective identity. The text further examines the symbols of the Aztlán and the Bronze Race, the meanings attributed to them, and the question of authorship. In doing so, it draws on the interpretive frameworks of S. Hall, B. Anderson, R. Barthes and M. Castells. It concludes that the manifesto represents a highly selective, strategic narrative which mirrors both the Chicano movement’s claims for recognition in the US and the ways the Mexican diaspora interpreted its past to serve its current and future goals between the 1960s and early 1970s.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Identifikace — etnicita — indián — původní obyvatelé — Mexičané v USA — Chicanové — hnutí Chicanů — Aztlán — bronzová rasa — americká identita — diaspora — chicanská identita — Rodolfo „Corky“ Gonzales — Alurista

Process of identification — ethnicity — Native Americans — Mexicans in the United States of America — Chicano — Chicano movement — American identity — Chicano identity — Aztlán — la raza de bronce — diaspora — Rodolfo „Corky“ Gonzales — Alurista.

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366729.2024.2.4>

it is said
 that MOTECUHZOMA ILHUIOCAMINA
 SENT
 AN expedition
 Looking for the NortherN
 mYthical land
 wherefrom the AZTECS CAME
 la TIERRA
 dE
 Aztlán¹

Ve druhé polovině šedesátých let 20. století bodoval v amerických hudebních žebříčcích hit „Respect“ v podání Otise Reddinga a Arethy Franklinové. Text písně žádal konec diskriminace, rovnoprávné zacházení na úřadech, ve školách i před soudy, respekt ke kultuře amerických černochů. K tomuto apelu se připojili i členové mexické diaspory žijící ve Spojených státech amerických. Stali se součástí sílící kritiky způsobů, které domorodé obyvatelé, černochy, Mexičany a ostatní čímsi „jiné“ Američany stavěly na okraj společnosti.

Boj za občanská práva lidí mexického původu v USA na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století doprovázel proces etnické identifikace spojený s formulováním nové, „chicanské“ identity. Tato studie zkoumá roli etnicity a ztotožnění s původními obyvateli USA a Mexika u Mexičanů žijících v USA na příkladu zakladatelského manifestu hnutí Chicanů roku 1969 s názvem „El Plan Espiritual de Aztlán“ (Duchovní plán z Aztlánu). Jeho prostřednictvím sleduje, kým je diskurz o kolektivní identitě Chicanů konstruován, jaké podoby na sebe ve formulaci kolektivní identity bere indiánská identifikace, jaké významy získává a s jakým cílem. Konceptuálně se text opírá o interpretační rámce vyvinuté kulturními teoretiky a sociology Stuartem Hallem, Benedictem Andersonem, Rolandem Barthesem a Manuelem Castellsem.

1. KOLEKTIVNÍ IDENTITA

V průběhu šedesátých let minulého století došlo ve Spojených státech amerických k citelnému posunu vnímání, jenž vedl k tolerantnějšímu postoji k reetnizaci původních obyvatel i přistěhovalců.² Do té doby se mělo za to, že se původní etnická identita automaticky s každou další generací narozenou v USA vytrácí.³ Také část mexické diaspory v USA začala smýšlet o své kultuře a identitě jinak. V nové identifikaci jako „Chicanové“ čerpali Mexičané žijící v USA z několika zásadních zdrojů inspirace. Mezi nimi vynikala hrdost na mexickou kulturu a historii, provázanost s vnitropolitickým děním v USA včetně kontrakulturních konfliktů a mírového hnutí, jakož

1 Alurista 1970, s. ix. „Říká se, že Motecuhzoma Ilhuicamina vyslal expedici pátrající po severní mytické zemi, odkud pocházejí Aztékové země Aztlánu.“ Volný překlad autorka studie.

2 Smith 1994, s. 186–198.

3 Park 1950, s. 138.

i inspirace procesy dekolonizace.⁴ Jako určující prvek své kolektivní identity spatřovali Chicanové právě etnicitu, tedy jednu z hlavních příčin dosavadní marginalizace Mexičanů v americké společnosti.

Stuart Hall definoval kulturní identitu jako cosi, čím „jsme“, a současně i to, čím se teprve „stáváme“. V jeho chápání se nejedná o žádnou „autentickou“ esenci dřímající v minulosti a čekající, až bude odhalena. Naopak, kulturní identita podle něj „patří budoucnosti stejně jako minulosti“:⁵ je výsledkem neustálé interakce mezi minulostí, kulturou, mocí a specifickým společenským postavením daného subjektu. Procesy identifikace zde proto v souladu s Hallem navrhujeme chápat jako strategické narativy, které určují, jak se v konkrétním společenském a historickém kontextu vztahujeme k minulosti, a které podléhají změnám. Hallovy postřehy rezonují s přístupem sociologa Manuela Castellse. Také on ve své typologii zohledňuje specifické mocenské konstelace a situovanost menšinových skupin, které strategicky formulují svou novou identitu coby projekt v opozici ke skupinám a institucím, které se k nim staví nepřátelsky.⁶

Sémiotik Roland Barthes konstatoval rozmanitost a mnohost sociálních praktik a kulturních forem zastoupených v každém lidském společenství, ať se jedná o národ, menšinu či zájmovou skupinu. Z těchto důvodů je podle něj třeba chápat každé veřejné vyjádření kolektivní identity jako nezbytně zužující, vybírající jen takové rysy, jež byly upřednostněny a prohlášeny za reprezentativní. Barthes vybízel k pozornému, kritickému čtení „oficiální“ verze dějin USA coby souboru dominantních narativů, které podle něho představují účelovou interpretaci formulovanou s ohledem na zájmy společenských elit na úkor „jiných“ Američanů — například členů mexické diaspory v USA —, kteří tak jsou vytěšňováni mimo veřejný prostor.⁷

Náš přístup ke studiu imaginace kolektivní identity amerických Chicanů rezonuje také s bádáním Benedicta Andersona. Ve své zakladatelské studii o tom, co spojuje národy, skupiny a jiná lidská společenství v představách jejich členů, doporučil zkoumat nikoliv pravdivost nebo doloženou zakotvenost těchto symbolů či tradic v historii, ale především způsob, kterým je symbolická reprezentace kolektivní identity vytvářena, kým je „vysněna“ a prostřednictvím jakých symbolů konstruována.⁸ Jak uvidíme v další části studie, některé kulturní tradice a praxe, prostřednictvím nichž se Chicanové identifikovali jako etnická skupina, patří k takto „vymyšleným“ tradicím. Rozhodující podle Andersona však je, nakolik tyto symboly fungují strategicky.

Článek dále představí mexickou diasporu v USA a okolnosti, které utvářely její pozici v americké společnosti poloviny minulého století. Následně zkoumá společensko-politický kontext, ve kterém část Mexičanů žijících v USA formulovala svou kolektivní identitu. Poslední, praktická část studie zkoumá diskurz o chicanské kolektivní identitě v manifestu „Duchovní plán z Aztlánu“ z roku 1969. Soustředí se zejména na identifikaci s původními obyvateli USA a Mexika a témata vlastní indigenistickému hnutí.

4 Březinová 2014, s. 124–176.

5 Hall in Rutherford 1999, s 225.

6 Castells 1998, s. 30.

7 Barthes 1972, s. 11.

8 Anderson 1983.

2. MEXICKÁ DIASPORA V USA

V roce 1960 žilo ve Spojených státech amerických přibližně pět milionů lidí mexického původu.⁹ Obývali zejména Kalifornii, Texas, Nové Mexiko a Arizonu. Žili ve městech i na venkově. Část z nich přišla nedávno, jiní patřili k několikáté generaci, někteří byli dokonce potomky prvotních komunit Mexičanů, kteří zůstali ve svých domovech na teritoriích, o které Mexiko přišlo po prohrané válce s USA (1846–1848). Jejich postavení se napříč americkým Jihozápadem lišilo. Úřady sice oficiálně registrovaly Mexičany jako bílé, ve skutečnosti byli však téměř všude vystaveni diskriminaci. Jejich vzezření, exoticky znějící jména či jazyk předurčovaly, v jakých čtvrtích mohou bydlet, jakou práci dostanou, kam budou jejich děti chodit do školy, za sportem nebo za zábavou.¹⁰

V první polovině 20. století hájily zájmy Mexičanů žijících v USA krajanské spolky. Mezi nejvýraznější patřila dodnes činná Liga latinskoamerických občanů (League of Latin American Citizens), která své členy nabádala k příkladnému životu, ke znalosti dějin Mexika i USA, k respektu k americkým zákonům i k tomu, aby se naučili bezchybně vyjadřovat španělsky i anglicky.¹¹ Po druhé světové válce se stali hlasitými zastánci občanských práv mexické diaspory váleční veteráni. Organizace The American G.I. Forum nejprve vymáhala pro mexické veterány z Texasu přístup ke zdravotnímu pojištění, půjčkám na bydlení, studiu a dalším benefitům, na něž měli ze zákona nárok. Následně se zasadila o řadu důležitých soudních vítězství: jejím přičiněním například Nejvyšší soud USA postavil v roce 1957 mimo zákon zvykovou segregaci školáků mexického původu, v Texasu zcela běžnou. V roce 1960 podpořilo The American G.I. Forum vyšší míru registrace a tím pádem vyšší volební účast lidí mexického původu v Texasu a Novém Mexiku. Významnou měrou tak přispělo k vítězství demokrata Johna F. Kennedyho.

Během šedesátých let minulého století lze v mexických komunitách v USA sledovat různé formy politické radikalizace. Jako první vystoupili sezónní zemědělci v Kalifornii. Pod vedením Cesara Chaveze založili v roce 1962 odborovou organizaci NFWA (National Farm Workers Association). Žádali zvýšení minimální mzdy a zlepšení nedůstojných a zdraví škodlivých podmínek na polích a vinicích. Volili nenásilné formy konfrontace, ale i bojkoty a hladovky. V roce 1965 vyhlásili stávkou a uspořádali protestní pochod do hlavního města Kalifornie, Sacramento. Odlišný způsob konfrontace zvolil kazatel Reies López Tijerina v Novém Mexiku. Požadoval revizi pozemkového vlastnictví, zejména vrácení nezákonně konfiskovaných rančů, o něž jejich původní mexičtí majitelé přišli poté, co se Nové Mexiko přičlenilo k USA. Svou kampaň vedl López Tijerina — inspirativní řečník a muž činu — na rozhlasových vlnách, v soudních síních i prostřednictvím symbolického vyhlášení nezávislé republiky San Joaquín. Za svůj podíl na ozbrojeném záboru soudní budovy v městečku Tierra Amarilla v Novém Mexiku v roce 1967 byl odsouzen.¹²

9 Noe-Bustamante — Flores — Shah 2017.

10 Acuña 1981, s. 40–53.

11 García 1989, s. 30.

12 López Tijerina 2000.

Ve stejném roce se v městském prostředí Los Angeles, konkrétně v mexické čtvrti Eastside, zrodila organizace Hnědé barety (Brown Berets). Po vzoru Strany černých panterů (Black Panther Party for Self-Defense) si Baretí předsevzali svépomocně bránit mexické komunity před policejním násilím. Žádali právo na sebeurčení a konec války ve Vietnamu, která způsobovala vysoký počet obětí v mexické diaspoře. Carlos Montes, jeden ze spoluzakladatelů Baretů v Los Angeles, přirovnal boj Chicanů za osvobození od nadvlády USA k osvobozeneckému boji ve Vietnamu, Kongu a na Kubě.¹³ Násilí pokládali Baretí za legitimní prostředek pro obranu mexických komunit v USA i pro dosažení svých politických a společenských cílů. Na konci šedesátých let se jejich přítomnost rozrostla na několik desítek místních organizací v Kalifornii, Coloradu, Novém Mexiku a v Texasu.

V tomto kontextu se koncem šedesátých let minulého století zformovalo v USA hnutí Chicanů (Movimiento Chicano). Úzce souviselo s dalekosáhlými společenskými, legislativními a kulturními změnami ve Spojených státech amerických po schválení souboru zákonů o občanských (Civil Rights Act, 1964) a volebních právech (Voting Rights Act, 1965), které postavily diskriminaci z důvodu rasy a etnicity mimo zákon. Politická mobilizace mexické diaspory ve Spojených státech amerických získala v hnutí Chicanů nový rozměr. Od předchozích snah mexické diaspory o začlenění do amerického hlavního proudu se lišila zejména tím, jak Chicanové smýšleli o své kultuře, etnicitě a možnostech plného občanského začlenění do americké společnosti.¹⁴

Nemínili se nadále stydět za to, jak vypadají a jakým jazykem hovoří. Žádali respekt. Stali se součástí hlasité kritiky dosavadního chápání americké národní identity, které až do šedesátých let částečně či zcela vytěsňovalo mimo veřejný prostor hlasy „jiných“ Američanů: černochů, domorodých obyvatel i lidí mexického původu. I jimi zvolené pojmenování — Chicano — bylo dříve jedním z mnoha opovržlivých výrazů, jimiž většinová společnost v USA označovala Mexičany žijící v USA. Teď mu část mexické diaspory vdechla nový, hrdý význam.

Stoupenci hnutí se stavěli k možnostem rovnoprávné integrace Mexičanů v USA značně skepticky. Odmítali nadále tolerovat rozdělení kinosálů, bazénů a tančíren podle etnicity mezi bílé Američany a Mexičany, běžné na Jihozápadě USA. Poukazovali na to, že přes veškeré trpělivé snahy generací jejich rodičů a prarodičů nepřestávají lidé z mexické diaspory narážet na předsudky a diskriminující chování většinové společnosti. Neskrývali své odhodlání řešit nerovné zacházení ve vzdělávání, na pracovním trhu a v americké justici jinak, radikálněji.

3. „DUCHOVNÍ PLÁN Z AZTLÁNU“

„Duchovní plán z Aztlanu“ představuje jeden ze zakladatelských manifestů hnutí amerických Chicanů. Vznikl jako politické a programové prohlášení z první celostátní konference chicanské mládeže s názvem „Chicano Youth Liberation“ pořádané 27.–31. března 1969 v Denveru. Zúčastnilo se jí přes tisíc pět set lidí z celých USA, ve-

¹³ Montes 2016.

¹⁴ Březinová 2014, s. 93–114.

směs studentů a členů mládežnických spolků, jako byly Mexican-American Youth Association, United Mexican-American Students a Hnědé barety. Pořádající organizace Tažení za spravedlnost (Crusade for Justice) v čele s Rodolfem „Corkym“ Gonzalem připravila pro účastníky přednášky a debaty na téma kulturní identity, sebeurčení, revoluční změny, nacionalismu, diskriminace a bezpráví.

Manifest z Denveru promlouvá k členům mexické diaspory v USA jako k „Chicanům“. Vyzývá je k politické mobilizaci, jejíž hlavní cíl je získání politické, kulturní a ekonomické nezávislosti. Text začíná programovým prohlášením, které označuje nacionalismus za prvek spojující Chicany všech profesí, různého společenského postavení, náboženského i politického přesvědčení. Druhá část definuje cíle hnutí a zaměřuje se zejména na otázky emancipace Chicanů v rámci USA: instituce „musí sloužit lidu“ a vzdělávací systém lépe odpovídat potřebám chicanské komunity.¹⁵ Na závěr manifest vytyčuje akční plán, který vyzývá k vytvoření nezávislé politické strany Chicanů, k přípravě jednotek sebeobranu připravených bránit zájmy a bezpečí chicanských komunit a ke stávkovému hnutí ve školách u příležitosti vyhlášení nezávislosti Mexika. Prohlášení vrcholí heslem: „Duchovní plán z Aztlánu je plánem osvobození!“¹⁶

Jakými prostředky definuje „Duchovní plán z Aztlánu“ kolektivní identitu Chicanů? Jakým způsobem využívá etnicity a odkazuje na původní obyvatele USA a Mexika? Jaké významy se těmto odkazům v Manifestu a mezi Chicany připisují? Jak symboly fungují a kdo je vytváří?

AZTLÁN

Prohlášení z Denveru hovoří jménem všech Chicanů. Představuje je jako „obyvatele a nositele civilizačních hodnot“ v severním území Aztlánu.¹⁷ Vůbec poprvé zde najdeme odkaz na Aztlán — imaginární vlast Chicanů —, který se napříště stane klíčovým symbolem kolektivní identifikace, jejich mytickým místem původu. Manifest definuje Aztlán jako pravlast Chicanů tímto způsobem:

V duchu rasy, která je hrdá na své historické dědictví a je si vědoma brutální invaze *gringů* na naše území, my, Chicanové, obyvatelé a nositelé civilizačních hodnot severní země AZTLÁNU, odkud přišli naši prarodiče, žádáme zpátky půdu našich předků, světíme odhodlání našeho lidu slunce a prohlašujeme, že volání naší krve — *grito de la sangre* — je naší silou, naší odpovědností a naším osudem.¹⁸

„Duchovní plán z Aztlánu“ vyšel tiskem nejprve v časopisu *El Grito del Norte* v červenci 1969. O tom, že tehdy málokdo tušil, co je Aztlán, svědčí vysvětlující poznámka v textu, že v mezoamerickém indiánském jazyce nahuatl odkazuje Aztlán k zemi na

15 „Duchovní plán z Aztlánu“ in Březinová 2014, s. 219.

16 Tamtéž, s. 220.

17 Tamtéž, s. 218.

18 Tamtéž. Pokud není uvedeno jinak, jsou překlady dílem autorky studie.

severu, tedy do oblasti dnešních jihozápadních států USA.¹⁹ Právě v Kalifornii, Novém Mexiku, Arizoně a části Colorada, Utahu a Nevady, které Mexiko postoupilo Spojeným státům americkým po prohrané válce v roce 1848, se v šedesátých letech minulého století soustředila převážná část mexické diaspory v USA.

Význam Aztlánu je pro americké Chicany několikerý. Slouží jako připomínka, že jejich předkové žili na těchto územích dlouho před příchodem evropských osadníků. Vytváří přímou vazbu mezi dnešními Chicany a kulturou Aztéků (Mexiků), jejichž původ situuje do jihozápadní části dnešních USA. Odsud odešli do centrálního Mexika, kde založili městský stát Tenochtitlan, centrum budoucí velkolepé říše Aztéků. Vazba mezi Aztlánem a Chicany problematizuje pohled na mexickou diasporu jako skupinu přistěhovalců, která je v USA považována za cizí. Naopak podtrhuje se její autochtonnost: Chicanové, potomci Aztéků, se „vracejí“ z Mezoameriky do severních plání Aztlánu, někdejší domoviny svých předků.

Manifest se zřetelně hlásí k odkazu mexické revoluce a jejímu projektu pozemkové reformy ve prospěch nemajetných Mexičanů a indiánských komunit. V duchu prohlášení Emiliana Zapaty v „Plánu z Ayaly“ (1911) ustavuje „Duchovní plán z Aztlánu“ teritoriální nárok Chicanů na oblast Jihozápadu USA: „Aztlán náleží těm, kdo zasévají a obdělávají pole a sklízí úrodu, nikoliv cizincům z Evropy.“²⁰ Manifest se v tomto pojetí Aztlánu blíží narativu Cesara Chaveze a jím vedených zemědělských odborů NFWA, kterým byla jinak snaha o kolektivní identifikaci na základě etnicity vzdálená.²¹

V průběhu sedmdesátých let minulého století se odkazy na Aztlán staly běžnými ve studentských a komunitních organizacích. Dokládá to například MEChA (Movimiento Estudiantil Chicano de Aztlán). Aztlán se zabydlel v literatuře i na murálních malbách v San Diegu, Los Angeles, Denveru a dalších místech s početným zastoupením Mexičanů v USA. V roce 1970 si Aztlán zvolil za svůj název i nově vznikající chicanský odborný časopis *Aztlán: Journal of Chicano Studies*, který na Kalifornské univerzitě v Los Angeles vychází dodnes. Jeho historicky první číslo v roce 1970 otisklo dvojjazyčnou verzi „Duchovního plánu Aztlánu“ s předmluvou básníka Aluristy, citovanou jako motto této studie.²²

Aztlán funguje jako literární metafora, politická ikona, idealizovaný prostor i symbolický zdroj kulturní identity Chicanů. Vyznačuje se mnohoznačností, která závisí na kontextu, v němž je použit. V Aztlánu — tedy na dnešním Jihozápadě USA — je mexická diaspora domorodým národem. Tato domovina nemusí mít vždy konkrétní lokaci. Například v Aluristově poezii nabývá významu spirituálního rozměru, prostoru duchovního utrpení či mučivých prožitků („mytická země pro ty, kdo sní o růžích a polykají trny“²³). Současně Aztlán jasně vymezuje hranice mezi Chicany a *gringos*, Severoameričany, kteří Aztlán a jeho obyvatele odcizují kořenům a přírodě („ti, kdo polykají trny v sušeném mléku a cítí se provinile, že chtějí přivonět ke květinám, že hledají AZTLÁN“²⁴).

19 ICAA Documents of Latin American and Latino Art 1969, s. 2.

20 Tamtéž.

21 Chavez — Huerta 1966, s. 4.

22 Alurista 1970, s. ix.

23 Tamtéž.

24 Tamtéž.

Chicanové, potomci Aztéků, setrvávají na svém historickém území, ale podmanili si je *gringos* a překročily je „*fronteras caprichosas*“, hranice svévolně vytvořené vetřelci, kteří Aztlán okupují.²⁵ Odsud také častá zmínka v chicanském kolektivním narativu: „my jsme hranice nepřekročili, hranice překročily nás.“²⁶ „Generaci z Aztlánu“ — jak se také bude přezdívat mladým lidem, studentům a aktivistům, kteří se účastnili konference v Denveru — umožnil aztécký mýtus o pravlasti hájit právo na národní a kulturní sebeurčení ve Spojených státech amerických.

BRONZOVÁ RASA

„Duchovní plán z Aztlánu“ dále označuje Chicany za „bronzovou rasu“ (*la raza de bronce*) v zřejmém odkazu na myšlenky porevolučního ministra školství Mexika Josého Vasconcelose, jinak také filozofa, pedagoga a autora vlivného pojednání *La Raza Cósmica* (Kosmická rasa, 1925) o míšenecké kulturní identitě Latinské Ameriky. Podle Vasconcelose se v Latinské Americe utvářela pátá, univerzální lidská rasa, kloubící to nejlepší z kulturních a genetických zdrojů. Charakteristická je pro ni láska ke všemu krásnému i hluboká křesťanská víra.²⁷

Bronzová rasa současně definuje Chicany jako *mestice* (*mestizos*) či „národ míšenců“ odrážející zjevnou inspiraci národní imaginací a vládní rétorikou porevolučního Mexika.²⁸ Stojí za pozornost, že v rámci tohoto synkretického mixu je u Chicanů zvláště vyzdvihovaným komponentem právě ten indiánský. Slovy „Duchovního plánu z Aztlánu“ pojí Chicany a domorodé kultury v USA tělesné a pokrevní pouto bratrství (*carnalismo*).²⁹ Značně upozaděné jsou naopak ty části kulturního a etnického dědictví Chicanů, které odpovídají španělským a severoamerickým vlivům označeným nejednou s despektem jako *gringos* nebo *gabachos*. Do jaké míry bylo toto selektivní uvažování o chicanské kolektivní identitě přítomné i v dalších textech a teoretických pracích, dokazuje vlivný esej „On Culture“ (O kultuře) Juana Gómeze-Quiñonese z roku 1977:

Geneticky se jedná o indiánsko-mesticko-mulatskou populaci, ale indiáni převažují. Vzhledem k tomu, že Mexičany s indiány pojí rasa a území, je tento vztah obzvláště důležitý. Tento vztah měl různé podoby: od nepřátelské, přátelské až po neutrální. Mexičané cítí k indiánům historickou spřízněnost, tento postoj vůči bělochům nezastávají.³⁰

„Duchovní plán z Aztlánu“ současně označuje Chicany jako „lid Slunce“ (*el pueblo del Sol*), potomky nejrozvinutějších a nejmocnějších kultur prehispanské Ameriky. Narativ o jejich kolektivní identitě je bohatý na odkazy k civilizacím Aztéků, Mayů a Tolteků i na jejich kosmovizi v podobě božstev Coatlique, Tonantzin či Huitzilopochtliho.

25 „Duchovní plán z Aztlánu“ in Březinová 2014, s. 218.

26 Březinová 2014, obrazová příloha č. 36.

27 Olea — Kervandijan 2012, s. 615; Housková 1998, s. 27.

28 Březinová 2012, s. 118–119.

29 ICAA Documents of Latin American and Latino Art 1969, s. 2.

30 Gómez-Quíñones 1977, s. 34.

Explicitní identifikaci Chicanů s původními obyvateli Mezoameriky, kterou nalézáme v manifestu z Denveru, předznamenala báseň Rodolfa „Corkyho“ Gonzalese z roku 1967 s názvem „Yo soy Joaquín“ (Jsem Joaquín).³¹ V ní se básník vydává na historickou pouť od conquisty Mexika přes mexickou revoluci až do současnosti. Poetické vyprávění definuje, kdo jsou Chicanové, a líčí obtíže, které zakoušejí v přetechizované, odlidštělé americké společnosti a jejím kapitalistickém hospodářství.³²

Jsem Joaquín
Ztracený ve světě zmatku,
Chycený ve víru
Americké společnosti gringů,
Zmatený jejich pravidly,
Opovrhovaný,
Podrobený jejich manipulacemi,
A zničený moderní společností.
[...]
Jsem aztécký princ
A křesťanský Kristus
Musím vydržet!
Vydržím!

I am Joaquín
Lost in a world of confusion,
Caught up in the whirl
Of a gringo society,
Confused by the rules,
Scorned by attitudes,
Suppressed by manipulation,
And destroyed by modern society.
[...]
I am an Aztec Prince
And Christian Christ
I shall endure!
I will endure!

Narativ ztotožňující Chicany s původními obyvateli USA a Mexika charakterizuje romantický rozměr hraničící s mýtem o ušlechtilém divochovi nezkaženém civilizací i notná dávka esencialismu. Indiánští předkové Chicanů jsou vykresleni coby představitelé původních kultur nezasažených moderní civilizací. Historické odkazy fungují — jak poznamenali Hall i Barthes — značně selektivně. Namísto zkoumání jejich historické pravdivosti je proto vhodnější, řečeno s Andersonem, sledovat, jak a prostřednictvím jakých symbolů fungují. Ze všech domorodých kultur Mezoameriky jsou Mexičané v USA nejčastěji vykreslováni jako potomci Aztéků, Mayů a Toltéků. I zde lze v chicanském narativu vysledovat štědré výpůjčky z oficiálního diskurzu o mexické národní identitě, hrdého na velkolepou indiánskou minulost Mezoameriky, ale současně přehlížejícího soudobé domorodé kultury.³³ Ty přitom zakoušejí v Mexiku společenskou a etnickou marginalizaci přinejmenším srovnatelnou s tou, proti níž se bouří Chicanové v USA.

Symbolika bronzové rasy poskytla Chicanům možnost pozitivní kulturní identifikace s vlastní etnicitou. Na americkém Jihozápadě byli Mexičané většinou společností označováni za chudé, špinavé, mentálně zaostalé, někdy i nebezpečné. Ve spojení s filozofií *Kosmické rasy* se z Chicanů stávají dědici skvělých domorodých civilizací minulosti a nositelé těch nejlepších vlastností, které bronzovou rasu utvářely. Etnicita, která byla původně důvodem pro vyčlenění mexické diaspory ze

31 Gonzales 1972.

32 Bruce-Novoa 1982, s. 48.

33 Březinová 2017, s. 891.

severoamerické společnosti, se v šedesátých letech minulého století stala jejich hlavním kulturně-identifikačním znakem a zdrojem národní hrdosti.³⁴

AUTORSTVÍ

„Duchovní plán z Aztlánu“ vyšel poprvé tiskem anglicky v časopise *El Grito del Norte* jako kolektivní prohlášení účastníků konference v Denveru v roce 1969. Z těch se následně stali komunitní organizátoři, akademici, spisovatelé, politicky aktivní lidé. Coby kolektivní autoři „Duchovního plánu z Aztlánu“ si mnozí odnesli ztotožnění s domorodými kulturami USA a Mexika do svého dalšího profesního i komunitního činění.

Pamětníci přesto připisují hlavní zásluhy za formulaci „Duchovního plánu z Aztlánu“ dvěma konkrétním autorům: zkušenému politickému organizátorovi, básníku a boxerovi Rodolfovi „Corkymu“ Gonzalesovi a generačně mladšímu básníkovi, studentovi a organizátorovi Aluristovi. Kdo konkrétně tedy formuloval diskurz o kolektivní identitě Chicanů využívající odkazy na původní kultury USA a Mexika?

Příběh Rodolfa „Corkyho“ Gonzalese je pro lidi z mexické diaspory narozené v letech hospodářské krize v USA typický. Vyrstl v chudých poměrech v segregované mexické čtvrti v Denveru ve státu Colorado. Jeho otec se živil sezónní výpomocí v zemědělství, on profesionálně boxoval.³⁵ V době pořádání konference „Chicano Youth Liberation“ v roce 1969 měl už Gonzalez bohaté zkušenosti s aktivismem i s komunální politikou: podílel se na kampani za zvolení Johna F. Kennedyho v Coloradu v roce 1960, spolupracoval na federálním programu „Válka proti chudobě“ sestaveném administrativou Lyndona B. Johnsona. Kandidoval, byť neúspěšně, na senátora a na úřad starosty Denveru. Stranu demokratů kritizoval za to, že se o mexickou diasporu zajímá účelově a pouze v době voleb, a nakonec se s ní rozešel. V polovině šedesátých let založil Gonzales spolek Tažení za spravedlnost (The Crusade for Justice), který lidem v nouzi, nejčastěji Mexičanům, nabízel potravinovou pomoc, příležitost k profesnímu růstu i možnost bilingvního vzdělávání pro jejich děti. V roce 1970 založil Gonzales v Coloradu místní organizaci Strany sjednocené rasy (La Raza Unida Party, RUP), nezávislé politické strany amerických Chicanů.

Na konci šedesátých let 20. století představovalo jeho politické smýšlení fúzi marxismu, zaníceného chicanského nacionalismu a extrémně kritického náhledu na USA. To se promítlo do „Duchovního plánu z Aztlánu“, do jeho snah o vybudování politické strany na bázi etnicity i do osnov svobodné školy Tlatelolco, kterou založil. Škola se snažila vybavit děti nejen znalostmi potřebnými pro život, ale i hrdostí na vlastní kořeny, jazyk a kulturu. Dobové tiskoviny o škole Tlatelolco hovoří o výchově „nových chicanských revolucionářů“ a zdobí ji citáty Ernesta „Che“ Guevary.³⁶

Druhý z hlavních inspirátorů „Duchovního plánu z Aztlánu“ byl generačně mladší Alberto Baltazar Urista Heredia přezdívaný Alurista. Narodil se po druhé světové válce v Mexiko City a do Kalifornie se přistěhoval s rodiči teprve na začátku šedesátých let. Aluristův přistěhovalecký příběh je mezi lidmi aktivně zapojenými do hnutí

34 Esman 1994, s. 86.

35 Oboler — González 2015, s. 220–222.

36 „Decade of Chicano Education“ 1979.

Chicanů spíše výjimečný. Většina stoupců hnutí se rekrutovala z druhé či třetí generace mexických rodin usazených ve Spojených státech amerických. Mnozí nikdy nebyli v Mexiku, mnohdy ani neuměli španělsky. I Aluristu vedli rodiče po příchodu do USA k tomu, aby mluvil anglicky. Doufali, že nebude mít cizí přízvuk a zajistí mu to lepší budoucnost. Koncem šedesátých let se studentům mexického původu otevřely nové možnosti ke studiu na univerzitách v USA. Alurista nakonec získal doktorát ze španělské literatury na Kalifornské univerzitě v San Diegu.

Alurista představuje výraznou organizátorskou osobnost rané fáze hnutí Chicanů v kalifornském San Diegu. Pomáhal založit pobočku studentské organizace MEChA a program chicanských studií na San Diego State University. Stejně jako Gonzales v Coloradu, i on v Kalifornii spolupracoval s federálním programem prezidenta L. B. Johnsona „Válka proti chudobě“. V roce 1970 přispěl k ustavení Kulturního centra rasy v mexické čtvrti Logan Heights. Celostátně známou osobností chicanského aktivismu se stal necelých deset let po svém příchodu do USA díky svému podílu na formulaci „Duchovního plánu z Aztlánu“.

Od sedmdesátých let minulého století je těžištěm Aluristovy činnosti literatura: v první básnické sbírce *Floriculto de Aztlán* (Aztlánský květozpěv, 1971) rozvinul metaforu Aztlánu ve spojitosti s poetikou nahuatlu, s aztéckým chápáním básnění jako „dialogu se srdcem, s komunitou a s bohem“.³⁷ Název sbírky odkazuje k básni coby rozkvetlému zpěvu *in xochitl in cuicatl* v jazyce nahuatl neboli *flor y canto* ve španělském překladu. Stejnomený literární festival pořádal Alurista každoročně v Kalifornii. Ztotožnění Chicanů s původními obyvateli Mezoameriky charakterizuje i další jeho sbírky jako například *Nationchild Plumaraja* (1972) a *Timespace Huracán* (1976). Ty představují, slovy literárního kritika Juana Bruce-Novoy, didaktické texty, které Chicanům pomáhají chápat, kdo jsou, a být na to hrdí.³⁸

Původní kultury a spiritualita Mezoameriky budily na přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století na západním pobřeží USA nelíčený zájem. Dobře to dokládá úspěch antropologa Carlose Castanedy z Kalifornské univerzity v Los Angeles, jehož kniha *Učení dona Juana* (1969) se stala bestsellerem a jedním z referenčních titulů rodícího se hnutí New Age. Castaneda byl zásadním zdrojem inspirace i pro Aluristu: citace z jeho knih otevírají dvě básnické sbírky. Také autorova životní a politická filozofie nese zřetelný dotek New Age. Sám ji charakterizuje jako kombinaci socialismu, buddhismu, katolické víry a indiánského ritu „s jasným mayským otiskem“.³⁹ Alurista je hojně publikovaný autor, vyhledávaný pedagog a charismatický přednášející. Jako jeden z prvních literátů v USA experimentoval s kombinací angličtiny, španělštiny, slangu z mexických *barrios* amerických měst i s výpůjčkami z původních jazyků Mezoameriky, zejména z nahuatlu. Dnes se jedná o běžnou praxi, ale na počátku sedmdesátých let 20. století to představovalo průkopnický tvůrčí počín.

37 Alurista in Allen-Taylor 1999.

38 Bruce-Novoa 1982, s. 69.

39 Alurista in Allen-Taylor 1999.

4. ZÁVĚR

Období přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století lze v soudobých politických dějinách Spojených států amerických a v boji za občanská práva ze strany mexické diaspory považovat za zlomové. Mexická diaspora tehdy přestala usilovat o začlenění do amerického hlavního proudu způsobem charakteristickým pro předchozí generace. Na nerovné zacházení s lidmi mexického původu v USA, ať už v oblasti práva, vzdělávání nebo pracovního trhu, reagovali Chicánové razantněji a konfrontačněji.

Tato studie zkoumala využití etnicity coby strategického nástroje v procesu politizace mexické diaspory v USA. Doprovázela ji snaha nahradit dosavadní stigmatizovanou identitu Mexičanů v USA novou, důstojněji pojatou identitou skupiny hrdé na svou kulturu a kořeny. Řečeno Castellsovou typologií identity-projektu, Chicánové využili specifické konstelace boje za občanská práva menšin a strategicky formulovali novou identitu v opozici k americké společnosti a institucím, které se k nim dlouhodobě stavěly přezíravě a odvířaly jim občanská práva. Na příkladu zakladatelského manifestu hnutí Chicánů „Duchovní plán z Aztlánu“ z roku 1969 jsme zkoumali, jaké konkrétní podoby na sebe v diskurzu o chicanské identitě bralo ztotožnění s původními obyvateli USA a Mexika. Identifikovali jsme za tím účelem prominentní symboly Aztlánu a bronzové rasy.

Manifest z Denveru prohlašuje Chicany za svébytný, domorodý národ s historickými, kulturními i teritoriálními právy na dnešním Jihozápadě USA, v oblasti mytického Aztlánu, jejich pravlasti. Chicánové představují na tomto území původní, autochtonní obyvatele a toto zakotvení má zásadní význam pro imagaci jejich nové kolektivní identity na základě etnicity i pro její strategické využití při formulaci požadavků na sebeurčení v rámci Spojených států amerických. Označení Chicánů jako bronzové rasy, tedy míšenců, kteří v sobě nesou to nejlepší z původních obyvatel USA, Mexika, Španělů a Mexičanů, vzniklo v opozici ke společenské marginalizaci, kterou zakoušeli potomci Mexičanů na území USA od druhé poloviny 19. století. Většinová společnost je vnímala převážně jako zostalé, nebezpečné, a především cizí, „neamerické“. Stěžejním důvodem k jejich vyloučení na okraj společnosti byla etnicita, a právě ta se pro Chicany koncem šedesátých let minulého století stala klíčovým kulturně-identifikačním prvkem. Etnicita určovala jejich jinakost a současně pečtila skupinovou soudržnost vůči americké společnosti a politickému systému. Spojení s velkolepými domorodými kulturami Mezoameriky — Aztéky, Mayi a Toltéky — dodávalo pocit hrdosti na skvělé kulturní dědictví.

Můžeme uzavřít, že manifest z Denveru představuje strategický narativ zrcadlící cíle hnutí amerických Chicánů včetně toho, jak se v konkrétním společenském a historickém kontextu vztahovala část mexické diaspory v USA k minulosti a k současnému dění v USA. Zajímal nás nejen způsob a symboly, pomocí nichž byla reprezentace kolektivní identity vytvářena, ale také kým byla „vysněna“.⁴⁰ Za tímto účelem jsme představili Rodolfa „Corkyho“ Gonzaleze z Colorada a Alberta Baltazara Uristu — Aluristu z Kalifornie, dvě výrazné osobnosti chicanského hnutí, které se po-

40 Anderson 1983.

dílely na prvotní formulaci „Duchovního plánu z Aztlánu“. Jejich situovanost se zřetelně odrážela ve způsobech, jimiž si vysnili či jimiž konstruovali kolektivní identitu mexické diaspory v USA, včetně jejího ztotožnění s původními obyvateli Spojených států amerických a Mexika.

Cíle hnutí amerických Chicanů nedefinovali výhradně účastníci denverské konference či přímí inspirátoři manifestu. Své zájmy a potřeby do něj promítali i další jednotlivci a skupiny, zastoupení v různorodé mexické diaspoře v USA. Jejich představy procházely na přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století i později dynamickým vývojem. Spolu s nimi se průběžně měnila i imaginace kolektivní identity Mexičanů v USA. V roce 1970 vznikla Strana sjednocené rasy (RUP), politická strana vystavěná na etnickém základě, a slavila úspěchy v komunální politice v Texasu. Ve stejném roce se sousedé z převážně mexické čtvrti Logan Heights v San Diegu postavili proti plánům radnice využít veřejné prostranství jako parkoviště a místo toho svépomocí vybudovali komunitní park zasvěcený chicanské historii a kultuře. Murální malby dodnes svědčí o síle, kterou jim dodávalo ztotožnění s domorodými kulturami a s tématy vlastními indigenistickému hnutí.⁴¹ Část stoupenců hnutí Chicanů se přiklonila k razantnějším způsobům boje za dosažení plných kulturních a občanských práv v USA. V jejich konfrontačním přístupu se zrcadlil vliv Strany černých panterů, frustrace z pomalého tempa změn ve společnosti i stupňující se protesty proti zapojení USA do války ve Vietnamu. V listopadu 1969 se někteří účastníci denverské konference z řad Hnědých baretů připojili k indiánské okupaci ostrova Alcatraz u San Francisca, která trvala do června 1971.⁴²

Od konce šedesátých let minulého století měla zajišťovat „hlubší fázi“ boje za občanská práva a za spravedlivější společnost v USA série kompenzačních opatření americké vlády, která usnadňovala rovný přístup ke vzdělání a na trh práce historicky znevýhodněným skupinám včetně mexické diaspory. Rasa a etnicita se staly klíčem k přístupu k vládním programům, využívajícím kvóty pro zajištění diverzity mezi vysokoškolskými studenty i při podpoře podnikání. Hrdost na vlastní kořeny, identifikace s původními obyvateli a současně vědomí historické svázanosti s územím Jihozápadu — ke kterým přispělo ztotožnění s původními obyvateli USA a Mexika — sehrály klíčovou úlohu v procesu, během něhož lidé mexického původu přestali být v USA občany druhé kategorie i dlouhodobě přehlíženými aktéry amerických dějin, a začali aktivně promlouvat do veřejného dění ve Spojených státech amerických.

Studie byla vydána v rámci projektu Vědecko-výzkumného záměru MUP č. 110-3 „Mezinárodní vztahy a teritoriální studia“ financovaného z podpory MŠMT na Dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace v roce 2024.

41 Březinová 2014, s. 154–164.

42 Smith 2012, s. 156–158.

LITERATURA:

- Acuña, Rodolfo. *Occupied America, A History of Chicanos: The Chicano's Struggle toward Liberation*. New York: Harper & Row Publishers, 1981.
- Alurista. „Prologue in Lieu of Preface“. In *týž*. *Aztlán*, 1, 1970, no. 1, p. ix.
- Alurista. *Floriscanto en Aztlán*. Los Angeles: Chicano Studies Center, University of California, 1971.
- Alurista. *Nationchild Plumaraja*. San Diego: Toltecas de Aztlán Publications, 1972.
- Alurista. *Timespace Huracán: Poems, 1972–1975*. Albuquerque: Pajarito Publications, 1976.
- Allen-Taylor, Douglas. „Wizard of Aztlán“. *Metroactive*, 1999 [online]. [cit. 20. 4. 2024]. Dostupné z <https://www.metroactive.com/papers/metro/08.05.99/cover/aztlan-9931.html>.
- Allsup, Carl. *The American G.I. Forum: Origins and Evolution*. Austin: University of Texas, 1982.
- Anderson, Benedict. *Imagined Communities*. London: Verso Books, 1983.
- Barthes, Ronald. *The Elements of Semiology*. London: Cape, 1967.
- Barthes, Ronald. *Mythologies*. London: Cape, 1972.
- Bruce-Novoa, Juan. *Chicano Poetry: A Response to Chaos*. Austin: Texas University Press, 1982.
- Březinová, Kateřina. „La labor de salvar al indio está en manos del gobernante: El indigenismo populista en México“. In *El Populismo en Latinoamérica*. Eds. Eric Dubesset — Lucia Majlátová. Bordeaux: Les Presses Universitaires de Bordeaux, 2012, pp. 117–131.
- Březinová, Kateřina. *El imaginario chicano: La iconografía civil y política de los mexicanos en Estados Unidos de América 1965–2000*. Praga: Karolinum, 2014.
- Březinová, Kateřina. „Od altepetlu po říši Aztéků: Struktury politické moci v centrálním Mexiku ve 14.–16. století“. In *Jedno slunce na nebi, jeden vládce na zemi: Legitimita moci ve světě 14. století*. Eds. Ondřej Beránek — Pavlína Cermanová — Jakub Hrubý. Praha: Academia, 2017, s. 872–891.
- Březinová, Kateřina. *Latinos: jiná menšina? Američtí Hispánci mezi Kennedym a Trumpem*. Praha: Libri, 2020.
- Castaneda, Carlos. *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*. London: Penguin, 2001.
- Castells, Manuel. *La Era de la Información: Economía, Sociedad y Cultura, El Poder de la Identidad*. Madrid: Alianza Editorial, 1998.
- „Decade of Chicano Education“. *El Gallo*, 1. 8. 1979, no. 5, vol. 11. Colorado Historic Newspaper Collection. [online]. [cit. 20. 4. 2024]. Dostupné z <https://latinohistoryproject.org/item/escuela-tlatelolco-2/>.
- Esman, Milton. *Ethnic Politics*. Ithaca: Cornell University Press, 1994.
- García, Mario T. *Mexican Americans: Leadership, Ideology, & Identity, 1930–1960*. New Haven & London: Yale University Press, 1989.
- Gonzales, Rodolfo. *I Am Joaquín / Yo Soy Joaquín*. New York: Bantam Books, 1972.
- Gómez-Quiñones, Juan. „On Culture“. *Revista Chicano-Riqueña*, 5, 1977, no. 2, pp. 29–47.
- Housková, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky: Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech*. Praha: Torst, 1998.
- Chavez, Cesar — Huerta, Dolores. „Plan de Delano“. *El Malcriado*, 1966, no. 31, pp. 12–13 [online]. [cit. 15. 7. 2024]. Dostupné z <https://libraries.ucsd.edu/farmworkermovement/ufwarchives/elmalcriado/1966/March%2017,%201966.pdf>.
- ICAA Documents of Latin American and Latino Art. „El Plan Espiritual de Aztlán“. *El Grito del Norte*, 1969, vol. II, no. 9, p. 2. [online]. [cit. 20. 4. 2024]. Dostupné z <https://icaa.mfah.org/s/en/item/803398#c=&m=&s=&cv=1&xywh=228%2C316%2C2369%2C1326>.
- Leal, Luis. *Aztlán y México: Perfiles literarios e históricos*. New York: SUNY Bilingual Press — Editorial Bilingüe, 1985.
- López Tijerina, Reies. *They Called Me “King Tiger”: My Struggle for the Land and Our Rights*. Houston: Arte Publico Press, 2000.
- Maciel, David. *El México Olvidado: La historia del pueblo chicano*. Chihuahua: Universidad Autónoma de Ciudad Juárez — University of Texas El Paso, 1996.

- Montes, Carlos. „Civil Rights History“. *The Southern Oral History Program — The Smithsonian Institution — The Library of Congress*, 2016. SAFC 2010/039, CRHP0139. [online]. [cit. 20. 4. 2024]. Dostupné z https://tile.loc.gov/storage-services/service/afc/afc2010039/afc2010039_crhp0139/afc2010039_crhp0139_ms01.pdf.
- Noe-Bustamante, Luis — Flores, Antonio — Shah, Sono. „Facts on Hispanics of Mexican origin in the United States 2017“. Pew Research Center, 2019. [online]. [cit. 20. 6. 2024]. Dostupné z <https://www.pewhispanic.org/2013/06/19/diverse-origins-the-nations-14-largest-hispanic-origin-groups/>.
- Oboler, Suzanne — González, Deena J. (eds.). *The Oxford Encyclopedia of Latinos ad Latinas in Contemporary Politics, Law, and Social Movemens*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Olea, Héctor — Kervandijan, Melina (eds.). *Resisting Categories: Latin American and/or Latino?* Houston: The Museum of Fine Arts and Yale University Press, 2012.
- Park, Robert, E. *Race and Culture*. Glencoe: The Free Press, 1950.
- Rutherford, Jonathan (ed.). *Identity, Community, Culture, Difference*. London: Lawrence & Wishart, 1990.
- Smith, Sherry L. *Hippies, Indians, and the Fight for Red Power*. Oxford: Oxford University Press, 2012.